

¹¹⁴/₉₄. Efter Forslag af Udvalget for Fattigvæsenet be-
faldtes det, at der indtil videre daglig maa ydes de gamle og
svagelige Lemmer paa Fattiggaarden hver en Skive Sigtebrød.

Mødet den 29de Marts.

I Borgmester Vestergaards Fraværelse paa en Rejse
leledes Forhandlingerne i dette Møde af Overretsfuldmægtig
C. Rjer i Medfør af Aarhus Stiftamts Skrivelse af 26de d. M.

¹⁰³/₉₂. Til Efterretning toges en i Kommunikation fore-
liggende Skrivelse fra Indenrigsministeriet af 24de Februar d. A.,
hvorved Ministeriet efter forudgaaet Brevveksling med Krigs-
ministeriet godkender en den forelagt Opgørelse med Bilag over
de til Desinfektionsanlægget i det herværende Garnisonsfygehus
medgaaede Udgifter (se Møderne den 23de Marts og 30te Juni
1892) samt samtykker i, at Opgørelsens Beløb 3339 Kr. 53 Øre
fra den 1ste Januar 1893 at regne tillægges Værdien af Gar-
nisonsfygehuset, hvoraf $6\frac{1}{2}$ % opføres til Godtgørelse i de
halvårlige Indkvarteringsopgørelser for Købstaden.

¹⁹⁸/₉₂. I Mødet den 1ste d. M. fremkom der fra Udvalget
for en Omordning af Renovationsforholdene (se senest Mødet
den 20de Juli 1893) følgende trykte Forslag af 22de Februar
d. A. med vedføjede Bilag:

„Forslag til

Omordning af Aarhus Renovationsvæsen.

Udvalget for en Omordning af Renovationsvæsenet i
Aarhus indstiller herved til Byraadet, at dette endelig ved-
tager at indføre en Omordning af hele Renovationsvæsenet,
saavel for Dag- som den saakaldte Natrenovations Bed-
kommende i Overensstemmelse med medfølgende Forslag og
skitserede Overslag fra Hr. Ingeniør Rump af København,
hvilket allerede tidligere af det forrige Byraad er vedtaget

for selve Systemet, medens det blev udført for selve Pladsens Vedkommende, hvor Renovationsanstalten bedst skulde lægges.

Der anlægges derefter af Kommunen en Renovationsanstalt paa den paa medfølgende Kort betegnede Plads nord for Artillerikaserne, c. 700 Alen fra samme, hvilken Plads med Indhegning, Veje og Beplantninger indtager c. 3 Tdr. Land. Der anskaffes det til Renovationsanstalten fornødne Materiel — med Undtagelse af Heste — alt efter Hr. Rumps Forslag og Tegninger, og Udførselen af alle Byens Affaldsstoffer — med Undtagelse af Staldgødning — samt Fejning af de offentlige Pladser og Oprensning af Byens Kloaker maa kun finde Sted ved Kommunens Folk eller de Entreprenører, som Kommunen maatte overdrage det til. Udførselen skal finde Sted om Dagen paa den i Hr. Rumps Forslag angivne Tid og Maade og i Overensstemmelse med Byraadets og Sundhedskommissionens derom tagne nærmere Bestemmelser og Forskrifter.

Med Hensyn til den valgte Plads skal Udvalget bemærke, at Sundhedskommissionen ikke vil modsætte sig samme (se Bilag Nr. 6). Afløbet fra Pladsen vil kun blive ringe og først finde Sted til Bækløbet efter at det er filtreret gennem Jorden, saaledes at der ikke kan være Tale om, at der kan opstaa sanitære Farer i nogen som helst Retning ved at lade det filtrerede Afløbsvand, som desuden ved Damprensningen formodentlig faar alle Bakterier dræbte, gaa over i det Bækløb, som efter et ikke ganske kort Løb passerer Bønnelyst for at gaa ud i Havet gennem Borrebæksfloaken. Den af Ingeniøren og Udvalget i fuld Overensstemmelse valgte Plads til Anstalten er saa at sige den eneste, som haves disponibel til dette Brug paa Byens egen Jord. At komme vest for Artillerikaserne har man ikke villet tænke paa, da Afløbet fra alle Aarhus Byjorder vest for dette Punkt falder mod Aalborg og ovenfor Slusebroen, og selv om det nu kunde indrettes

saaledes — hvad altid er tvivlsomt — at der ingen sanitær Fære vilde være ved dette Afløb til Aaen, vilde det ganske sikkert i den offentlige Mening alene af æstetiske Hensyn betragtes som uforvarsligt, at man kunde sige, at Byens Renovationsanstalt havde Afløb til den Aa, hvorfra Byen fik sit Drickvand.

Foruden den valgte Plads findes der da kun 2 Steder, som der kunde være Tale om at vælge til en Renovationsanstalt, nemlig Jordlødden ved Skejby Skel, som er altfor langt borte fra Byen, saa Driften paa dette Sted vilde blive ganske overordentlig dyr, og desuden findes der ikke Vand paa dette Sted og kan ikke tilleedes noget Steds fra; den anden Plads, som Udvalget ogsaa har set paa, er Lødden Nr. 60 af Gattigjorden, tilhørende P. Villadsens Legat; men ogsaa denne er temmelig langt borte og Vand vil heller næppe der kunne faaes i den Mængde, som behøves til den daglige Drift, nemlig c. 150 Tønder i Døgnet. Naar man derfor ikke vilde gaa til at købe fremmed Jord i dyre Domme, hvilket forekommer Udvalget urimeligt, har man ikke kunnet finde nogen bedre Plads end den foreslaaede. Denne egner sig nu ogsaa i Følge Hr. Rumps Udtalelser særlig godt til det paatænkte Djemed, idet Terrænforholdene med en Skraaning vil gøre Driften billigere end paa en flad Mark. Muligvis kan man benytte det Vandløb, som findes ved Stedet til Forsyning af Maskinerne; men skulde det vise sig, at dette ikke er tilstrækkeligt, er det jo ikke saa vanskeligt at saa Vand tilledet fra Vandværket; i Overslaget er der beregnet en eventuel Vandledning til Anstalten. Udvalget har i Overensstemmelse med det af Byraadet ved den tidligere Behandling udtalte Ønske haft sin Opmærksomhed henvendt paa at finde en Plads i Nærheden af Jernbanen, saa der kunde finde Transport pr. Bane Sted, saafremt det skulde vise sig nødvendigt for Affætningen af Latrinen; men det har vist sig umuligt at finde en sliG Plads ved Jernbanen, der egner sig til en Renovationsanstalt. Den Plads, som der i saa Henseende tidligere var Tale om, nemlig paa Viby Mark, har Udvalget ladet Hr. Rump undersøge og

i Følge hans Erklæringer egnede denne Plads sig meget daarlige, ja var næsten umulig som Renovationsanstalt, idet Afløbet derfra, naar det ikke maatte finde Sted til Aaen, hvad selvfølgelig var absolut udeluftet, kun kunde ske ved at lægge en meget vanskelig og kostbar Kloak langs Jernbanen ind til Frederikshjerg Kloaken, noget som efter Hr. Rumps løselige Beregninger vilde koste mindst 10,000 Kr. Desuden vilde et Sidespor ned til Jernbanen vistnok være umuligt paa Grund af Jernbanens Stigning og vilde sikkert aldrig blive tilladt. Senere har Udvalget gennem længere Tid forhandlet med Ejeren af Marselisborg om en eventuel Anstalt paa dennes Mark nær Jernbanen og tillige indledet Forhandlinger med Jernbanebestyrelsen om dette Projekt og ladet optage Kort og Opmaalinger i saa Henseende paa Stedet; men Resultatet af meget Arbejde, megen Udgift og megen Forhandling blev, at en saadan Anstalt paa Marselisborg Mark med Forbindelse med Jernbanen vilde koste c. 30,000 Kroner mere end paa den nu projekterede Plads; under disse Forhold har Udvalget ment, idetmindste foreløbig, at maatte opgive Tanken herom saalænge det maatte vise sig, at Affætningen var mulig paa en Anstalt nord for Byen alene; om senere Tidens Erfaring og Udviklingen af Byen vil medføre, at der eventuelt ogsaa maa oprettes en saadan Renovationsanstalt syd for Byen, og da sikkert helst paa Marselisborg Mark, maa foreløbig staa hen uafgjort.

Udvalget mener nu heller ikke, at man behøver at nære nogen Frygt for, at der ikke vil blive tilstrækkelig Affætning til rimelige Priser for hele Aarhus By's Affaldsstoffer i en lang Række af Aar til Byens nærmeste Opland, naar blot disse Stoffer, saaledes som der nu foreslaas, bringes under en Form, som baade er heldig for Landbruget at benytte til Gødning og som er fri for de uheldige Egenskaber, som tidligere flæbede ved den raa Latringsgødning og som sikkert var Marsag til den ringe Lyft hos Landmændene til at benytte dette fortrinlige Gødningsmiddel. Naar der, som det er Meningen med Forslaget, i det væsentlige paa

Anstalten vil blive fremstillet en fast, tilbørlig lugtfri Kompostgødning, idet den raa Latrin lagvis blandes med den omhyggelig rensede og pillede Dagrenovation og eventuelt Tørvesmuld, saafremt Dagrenovationen ikke er tilstrækkelig til Komposteringen, vil et saadant Produkt sikkert nok blive søgt af Landmændene i Aarhus Omegn og kunne sælges til Priser, som, om de end ikke fuldtud svare til Gødningsværdien, dog sikkert ville overstige den Pris, der nu gives her ved Aarhus for Latringsgødning. Til denne Kompostering ved selve Anstalten vil Tørveaffald sikkert blive benyttet en Del og vil der kunne gøre god Nytte; medens Udvalget derimod efter alle de tilvejebragte Oplysninger og ved Henviisning til de Indstillingen og Forslaget ledsagende Bilag og Breve ikke kan tilraade Byraadet at indføre et fuldstændigt Tørvemelsystem efter f. Ex. Gøteborgs Mønster, da dette vilde være altfor bekosteligt, og kun maa siges at være en æstetisk Lüksus og Behagelighed, som ikke i sanitær Henseende bringer nærværdig Fordel, der staar i Forhold til de store Udgifter, som det forarsager. Derimod mener Udvalget, at der ikke er nogen Grund til at forbyde, at private indføre og benytte Tørvemel i Klosetter og Retirader, hvor en Ejer eller Lejer af æstetiske Grunde maatte ønske det, idet Kommunen ikke bør vægre sig ved at udføre dette plus af Affaldsmasse med den øvrige Udførsel. Med denne Indrømmelse mener Udvalget, at der er givet Tilhængere af Tørvemelsystemet alt hvad de med Billighed kunne forlange. Udvalget foreslaar nu fremdeles, at der til delvis Dækning af de meget betydelige Udgifter, som en saadan Ordning af Renovationsvæsenet udkræver, paalægges Husejerne en Afgift af 6 Kroner pr. Tønde aarlig for 1 Gang ugentlig Tømning; skal der enkelte Steder finde Afhentning af Tønder Sted udenfor den regelmæssige Tur, maa der derfor erlægges en jærlig Betaling pr. Tønde for hver Gang, som Udvalget foreslaar at sætte til 50 Øre pr. Tønde. Udvalget mener ikke, at en Afgift som ovennævnt af 6 Kroner aarlig pr. Tønde paa nogen som helst Maade kan siges at være for meget. Saaledes som Forholdene nu ere ordnede, betales

der af Husejerne til de private Entreprenører fra 4 til 8 Kroner, enkelte Steder endog 10 Kroner. Men selv om den almindeligste Afgift nu maaske er nærmest 4 Kroner pr. Tønde, kan det ingenlunde siges at være ubilligt, at Kommunen forhøjer denne Afgift til 6 Kroner, naar den derved paatager sig den Pligt at skaffe Husejerne af med deres Affaldsstoffer paa en smukkere, renligere og i sanitær Henseende langt bedre Maade end tidligere, og naar desuden Kommunen forsyner Husejerne med ny Tønder og paatager sig Forpligtelsen til Vedligeholdelsen af disse. Det maa nemlig erindres, at det i Følge de gældende Regler og Bestemmelser er Husejernes Pligt at skaffe Affaldsstofferne bort fra Byen paa den ved Sundhedsvedtægten befalede bestemte Maade, og naar Byen paatager sig denne Pligt for Husejerne, saa er det uberettiget at forlange et uforholdsmæssigt stort Offer af Kommunen i saa Henseende, selv om man maa indrømme, at Kommunen ogsaa har stor Interesse i, at disse Stoffer fjernes fra Byen paa den for den almindelige Sundhed og Renlighed bedste Maade.

Som Forslaget nu foreligger fra Udvalget vil man derimod ikke foreslaa, at der opkræves nogen Afgift af Husejerne for Dagrenovationens Afhenting, skønt man paa dette Punkt meget vel kunde gøre den samme Betragtning gældende som ovenfor med Hensyn til Latringødnings bortfjernelse. Derimod vil man, for ogsaa paa dette Omraade at faa en heldigere og mere tilfredsstillende Ordning indført, foreslaa at Dagrenovationen skal opbevares i Gaardene i ensartede Fejeseffarnsbeholdere af en bestemt af Byraadet vedtaget Størrelse og Form; disse anskaffes af Husejerne, men tømmes og afhentes i Gaardene af Anstaltens Folk 2 eller 3 Gange ugentlig. Vognene til Dagrenovationen skulle være af en heldigere og smukkere Form og har Hr. Rump leveret Tegninger til disse ligesom til Tøndevognene. Af Hensyn til, at det maaske for mange Husejere vil være vanskeligt overkommeligt straks at anskaffe de fornødne Fejeseffarnsbeholdere — hvis Antal bestemmes af

Sundhedskommissionen — er det Udvalgets Mening at foreslåa en Overgangstid af nogle Aar, hvor de nuværende Beholdere ville blive tolererede, undtagen for ny Bygningers Vedkommende, hvor de straks bør anstafes. Paa Renovationsanstalten har Udvalget ikke anset det for nødvendigt at opføre Vognsture eller Hestestalde, da man, selv om Kommunen eventuelt skulde overtage Driften af Anstalten, dog ikke vil tilraade Byraadet at drive samme paa anden Maade end ved at bortlicitere Kørfelen.

Som det nu nærmere fremgaar af medfølgende Overslag fra Hr. Rump vil Anlægget af Anstalten og Anstæffelsen af Materiellet beløbe sig til en Sum af c. 78,000 Kroner uden Grunden. Med Hensyn til den aarlige Drift skal Udvalget gøre opmærksom paa, at i Ingeniørens Drifts-overslag ere Udgifterne ansatte rigeligt, medens Indtægterne, hvorom selvfølgelig ingen bestemt Mening kan have før efter at Anstalten har været i Virksomhed i nogen Tid og forskelligartet Erfaring er indvunden, ere satte langt lavere end ved tilsvarende Anstalter andetsteds, saa Udvalget mener, at det anslaaede Driftsunderskud, c. 18,000 Kroner, ikke ret vel kan tænkes at blive større, men snarere vil vise sig i Virkeligheden at blive ikke saa lidt mindre end budgetteret.

Udvalget tør ikke paa det nuværende Standpunkt af Sagen udtale sig bestemt om, hvorvidt det, naar Anstalten er færdig, vil tilraade Byraadet selv at drive samme eller muligvis forsøge en Bortforpagtning af Anstalten for et Tidsrum af maaske højst 10 Aar. Dette Spørgsmaal maa til den Tid rettest atter komme til Prøvelse og Afgørelse i Byraadet alt efter de mulige Tilbud om en Overtagelse af Anstaltens Drift, som der til den Tid maatte foreligge. Derimod tør Udvalget allerede nu udtale, at en Renovationsanstalt, som den her af Udvalget og Hr. Rump foreslaaede, vil saavel i sanitær som i alle andre Henseender være et meget stort Fremskridt i Sammenligning med den nuværende flette Ordning. Aarhus Kommune vil ved at vedtage dette Forslag komme til at staa som den By i

Danmark, der har den bedste og smukkeste Ordning af sit Renovationsvæsen.

Udvalget for en Omordning af Renovationsvæsenet,
Aarhus, den 22de Februar 1894.

P. P. Drum. Joh. Banne. C. Jensen.
A. Meyer. Chr. Petersen.

Nogen bestemt almen gyldig Regel for, hvorledes Byernes Affald skal bortsfjernes gives ikke; jo mere man har arbejdet paa dette Omraade, jo mere har den Overbevisning fæstnet sig, at Sagen maa løses med stærkt Hensyn paa de lokale Forhold.

Dog er man overalt, hvor man endnu ikke benytter de gamle primitive Møddinger, der modtage alt (Køkkenaffald, Fejestkorn, Fækalier, Slagteaffald, Staldaffald &c.) enig om, at de forskellige Arter af Affald maa behandles paa forskellig Maade. Først udfilles det Affald, som kun produceres af enkelte Beboere, saasom Fabriksaffald, Slagteaffald, Staldaffald &c.; Bortsførelsen af dette anses ikke for det offentliges Pligt, eller i hvert Fald kun, naar Producenten af Affaldet yder en rigelig Godtgørelse for dets Fjernelse. Dernæst udfilles saa vidt mulig de menneffelige Fækalier; de ere nemlig særlig farlige i sanitær Henseende, idet de ere de egentlige Bærere for en Række smitsomme Sygdomme, og i æstetisk Henseende ere de særlig modbydelige ved deres Lugt og Udseende.

Alle Kommuner, der blot nogenlunde indtage et fremfærdet Standpunkt i sanitære Sager, have paataget sig Forpligtelsen at lede Bortskaffelsen af Fækalier og andre Affaldsstoffer fra almindelige Beboere og have i dette Djemed indrettet en Latrin- og Affaldsrenovation.*)

*) Her og i det følgende benyttes ikke de gængse Udtryk Nat- og Dagrenovation, da Forslaget blandt andet gaar ud paa, at Latrinrenovationen foretages om Dagen.

Som omtalt kan ingen bestemt Latrinrenovation paa Forhaand anbefales, der maa vælges det af de hidtil kendte Systemer, som bedst lader sig forene med Aarhus specielle Forhold. De Systemer, der kan være Tale om, ere 1) Vandklosetsystemet med Afløb til Kloakerne, 2) Tøndesystemet, 3) Grubesystemet og endelig muligvis 4) Viernurs System. Om Fordele og Mangler i al Almindelighed ved disse Systemer tillader jeg mig at henvise til medfølgende Særtryk af et Foredrag, jeg i Fjor holdt i „teknisk Forening“. (Bilag 1.)

For Aarhus Vedkommende mener jeg, at der kan være følgende specielle Hensyn at tage:

- 1) Vandklosetsystemet kræver Trykvand fra et Vandværk indlagt i alle Ejendomme, et særdeles godt Kloaksystem samt at dette har sit Udløb paa Steder, hvor der absolut ikke kan opstaa sanitære Ulemper. Den første Betingelse eksisterer i Aarhus, men efter hvad der er meddelt mig, ere Kloakerne tarvelige, og en Del af dem udmunde i Aaen, som har sit Udløb i Havnen. Efter dette anser jeg det for givet, at Vandklosetter ikke for Djeblikket kunne indføres; men jeg mener, at Kommunen, naar den en Gang i Fremtiden faar bedre Kloaker, bør have in mente, at det burde overvejes, om man ikke skulde indrette Vandklosetter i Høspitaler og andre offentlige Bygninger, samt give Tilladelse dertil i Hoteller og bedre byggede Ejendomme.
- 2) Tøndesystemet vil i Aarhus have den store Fordel, at Befolkningen er vænnet til det.
- 3) Grubesystemet har, som jeg har udviklet i min ovenfor omtalte Afhandling, store sanitære Mangler. Naar det dog enkelte Steder (f. Eks. Stuttgart) har været naturligt, ja maaske rigtigt at benytte det, er det dels fordi der paa disse Steder har eksisteret særdeles gode Gruber, som man ikke uden betydeligt Tab kunde kassere, dels fordi Befolkningens Sædvaner ere afpassede efter Grubesystemet. Disse Forudsætninger findes ikke i Aarhus, saaledes at jeg absolut maa fraraade dette System.

- 4) Liernurs System er meget lidt anvendt og saa godt som udelukkende i dets Opfinders Fædreland Holland. Trods det store og udmærkede Arbejde, der er anvendt paa dets Fuldkommengørelse, er denne langt fra lykkes. Bedst passer det for hollandske Byer med Grachter i næsten alle Gader. Her hjemme bør det ikke indføres.

Det forekommer mig altsaa, at Aarhus bør indføre et Tøndesystem til Bortskaffelse af Latrinen; men før jeg gaar over til mere detailleret at udvikle, hvorledes det efter min Formening bør være indrettet, vil jeg dog fremdrage et Par Principsspørgsmaal, som først maa være afgjorte, nemlig: 1) paa hvad Tid skal Renovationen foregaa? 2) skal der jættes Tørvemel til Latrinen, medens denne endnu findes i selve Byen?

Overalt her i Landet foregaa Latrinrenovationen om Natten. I Modsatning hertil er det i Udlandets fremskredne Byer (England, Nord- og Sydtyskland, Schweiz etc.) almindelig, at dette Arbejde udføres om Dagen. Grunden til at Natten er valgt her hjemme er, at Renovationen har været saa primitiv, at der fulgte store æstetiske Ulemper med den, hvilke man mente bedst kunde taales om Natten. Da det, som jeg nedenfor skal paavise, er let at undgaa disse Ulemper, er der ingen Grund til at bibeholde Natten som Udførelstid, og der er saa mange Fordele forbundne med at foretage Renovationen om Dagen, at jeg maa lægge særlig Vægt paa, at den Tid foretrækkes: 1) Arbejdsfolkene kunne kun arbejde propert og renligt om Dagen, særlig vil et saa modbydeligt Arbejde som Latrinrenovationen blive sjuffet udført, naar det skal foretages ved Lys af Lygter. 2) Sundhedspolitiket kan ikke føre nogen effektiv Kontrol om Natten. 3) Naar Arbejdet henlægges til Dagen, kunne Husejere og Beboere paase, at Arbejdet udføres som det skal. 4) Alle Ulemper ved, at Renovationsfolkene skulle have Nøgle udleverede til Porte og Retirader bortfalde. Der er intet til Hinder for, at det tillades Ejendomme, der have meget indskrænket Gaardsplads, at selve Tønderne opstilles i deres

Husflosetter og at Renovationsfolkene afhente Tønderne direkte derved.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Tørvemel bør indføres obligatorisk i Forbindelse med Tøndesystemet, har tre Sider: 1) den sanitære, 2) den æstetiske, 3) den økonomiske.

Om den sanitære Side skal jeg ikke nærmere udtale mig, men blot nøjes med at henvise til de Bøte, som Hr. Læge P. P. Drum offentliggjorde i Gyllandsposten den 4de November 1892 fra 3 Autoriteter paa dette Omraade.

Tørvemelets æstetiske Fordel er, at det optager Fækaliernes Ammoniak og derved befrier dem for Lugten, men da faktisk et renligt indrettet Latrinhus, der kun har en lille velvasket Tønde og som er forsynet med velkonstrueret Dunstrør ikke (eller i hvert Fald saa godt som ikke lugter, bliver denne Fordel forsvindende. Meget væsentligere er Tørvemelets Birkfomhed i Husflosetterne, men dette berører ikke Tøndesystemet direkte.

Fremdeles er Indførsel af Tørvemelet en stor Udgift. Ikke alene koster Tørvemelet en Del i Anskaffelse, men det forvolder ogsaa Udgifter baade ved at Anlæg og Drift blive dyrere.

Endelig maa det fremhæves, som Dr. Budde omtalte, at Aske har lignende Egenskaber som Tørvemel. Da denne nu produceres i store Mængder i Aarhus og ingen Værdi har der, men tilmed volder Udgifter, idet den skal transporteres ud af Byen, mener jeg, at dersom Udvalget skulde ønske at paahyde desodoriserende Midler, bør Aske, som det billigere og renligere Stof, foretrækkes.

Men jeg maa i Genhold til ansøgte Lægers Udtalelser bestemt fraraade at indføre hverken Tørvemel eller Aske obligatorisk. Derimod forekommer det mig, at det — særlig fordi der ved livlig Agitation er rejst en vis Stemning for Tørvemel blandt Publikum — kunde tillades private, der have Lust dertil, at hælde enten Tørvemel eller Aske paa deres Fækalier, uden at Afgiften for deres Latrinrenovation bliver forhøjet.

Skulde imidlertid Aarhus Kommune bestemme sig til

at gøre Tørvemel eller Afse obligatorisk, saa bør der ogsaa sørges for, at Stoffet virkelig bliver udhældt over Fækalierne. Men til at opnaa dette vil det ikke være nok at opstætte automatiske Strøbdæksler. Disse ere indførte i Helsingør i mange forskellige Konstruktioner, men de fungere alle daarligt, hvad jeg ved Selvsyn har overbevist mig om. Om Sommeren bevirker Fugtigheden og om Vinteren Frosten, at Tørvemelet sætter sig fast i Dækslerne. I Modsigelse hertil maa jeg fremhæve den Fremgangsmaade, der er valgt i Gøteborg, hvor Kommunen lader sine egne Folk en Gang om Dagen hælde Tørvemel i alle Byens Tønder.

Den eneste brugelige Maade at fjerne Affaldsrenovationen paa er pr. Vogn.

Foranstaltningerne til at opsamle Affaldet paa, før det udføres, kunne være: 1) faststaaende murede eller betonstrøbte Skarnbeholdere, hvorfra Affaldet maa læsjes paa Vogne, 2) transportable Skarnkister, der udhældes paa Vogne, eller 3) Vogne, der, naar de ere fyldte, direkte udføres.

Den sidste Foranstaltning er den bedste, idet Omhelsing eller Omlæsning undgaas, men den kan ikke benyttes ved almindelige Beboelsesejligheder, idet der i disse kun produceres saa lidt Affald, at der vilde gaa for lang Tid, inden Vognen blev fuld til Udførsel. Derimod vilde det være heldigt, om denne Foranstaltning gennem Sundhedsvedtægten blev paabudt Ejerne, hvor der fandtes Stalde eller Slagterier; her er der Affald i rigelig Mængde, saaledes at Vognen kan blive udført mindst 1 à 2 Gange om Ugen, og herved vilde den svinste Omlæsning af Møddingerne undgaas.

Af de to andre Foranstaltninger bør i almindelige Beboelsesejligheder transportable Skarnkister langt foretrækkes for de faststaaende Skarnkasser. De sidste ere som Regel utætte; de ere langt større, saa de tillade større Ansamlinger af Affald; de kunne ikke renses saa godt som de transportable Skarnkister, og endelig koste de betydelig mere end disse.

Til at ufsadeliggøre Affaldsstofferne efter at de pr. Bogn ere fjernede fra Byen, har man forskellige Methoder 1) Benyttelse af Affaldet til Opfyldning, 2) Anvendelse af Affaldet i Landbruget til Gødning, 3) Opbrænding af Affaldet og 4) Nedsænkning af Affaldet paa Havbunden.

Den første Methode er i sanitær Henseende forkastelig, idet den gør de Arealer, som opfyldes, ubrugelige til fremtidig Bebyggelse.

De to sidste Metoder tilintetgøre Affaldsstofferne og ere derfor sanitært set de bedste; de benyttes hovedsagelig i større Byer, men i mindre Byer, hvor Afstandene ud til Jordbrugerne ikke ere saa store, og hvor den Vlasse, der tilbydes Landmændene, er saa ringe, at der kan holdes en virkelig Markedspris, bliver Forbrænding eller Nedsænkning i Havet dyrere end Salg som Gødning. Efter min Formening har Aarhus endnu ikke naaet en saadan Størrelse, at der ikke vilde være et ret betydeligt pekuniært Offer forbundet med Tilintetgørelse, saaledes at jeg tror, at det vilde være rigtigst foreløbig at søge Affaldsstofferne fjernede som Gødning.

Endelig maa et Principsspørgsmaal, der er fælles for Latrin- og Affaldsrenovationen, fremdrages: Skal Kommunen selv overtage Driften, eller bør den overlade den til en Kontrahent?

Det bedste Resultat i sanitær og æstetisk Henseende vil ubetinget fremkomme, naar Kommunen selv, med fast ansat Personale, overtager Driften. Den eneste Grund Kommunen kunde have til at vælge den anden Ordning er, at den muligvis derved kunde slippe med betydelig ringere Udgifter. Og der er vel ingen Tvivl om, at en Kontrahent vil drive Forretningen billigere end Kommunen, idet der haade vil gaa mindre til Spilde og det vil være rimeligt, at Kontrahenten opnaar højere Pris for Gødningen end Kommunen. Men det maa erindres, at denne Avance ikke tilfalder Kommunen, men Kontrahenten. Hvad der skal sammenlignes er Kommunens sandsynlige Udgifter (o: mit Driftsoverslag, som jeg har udarbejdet med stor Forsigtighed) og eventuelle

Kontrahenters Tilbud. At disse ikke ville blive billige anser jeg som en Selvfølge, ogsaa fordi Sagen er saa vanskelig at overstue. Men selv om Aarhus Kommune fik et meget billigt Tilbud, tror jeg, at der burde udøves en vis Kritik overfor det; thi har en Kontrahent bundet sig saaledes, at han lider Tab, hvis han opfylder sine Forpligtelser, vil det være meget vanskeligt — ja maaſke umuligt — at faa ham til at gøre sin Skyldighed; der er saa mange Menligheds-krav overfor en Renovationsanstalt, som man ikke kan specificere i en Kontrakt.

Skulde det imidlertid blive foretrukket, at Driften overlades til en Kontrahent, maa jeg særlig betone, at han fra først af bindes ved saa indgaaende Kontrakt som muligt.

I Genhold til ovenstaaende tillader jeg mig at foreslå, at Aarhus Kommune indretter en Latrin- og Affaldsrenovation efter et lignende Princip som det i Greifsmalde anvendte.

Paa et passende Sted udenfor Byen bygges en Anstalt, hvor der findes 1) Indretninger til foreløbig at lagre Latrin og Affald, før det sælges til Landbrugerne. 2) En Bygning, hvori Tønderne kunne renses, desinficeres og optøes om Vinteren og 3) Bolig for Forvalteren.

Af største Betydning vil det være en vælge en god og passende Beliggenhed for denne Anstalt og i saa Henseende bør følgende Hensyn komme i Betragtning: 1) Anstalten maa lægges saaledes, at den hverken i Djebliffet eller i en Fremtid, der mindst maa sættes til 30 à 40 Aar, kommer for nær op til Bygninger, der tjene til menneskelig Beboelse, 2) paa den anden Side maa den ikke være for langt fjernet fra Byen, saaledes at Transportomkostningerne blive for store, 3) Anstalten maa anbringes saaledes, at Afgangen til den fra Landbrugernes Side er saa let som mulig, i denne Henseende maa det overvejes, om det er nødvendigt at lægge den ved Jernbane. 4) Anstalten maa lægges et Sted, hvor den kan forsynes med Vand enten fra Vandværket eller ved Brøndanlæg, og 5) endelig er det

maaſte nødvendigt, at der kan tilvejebringes Afløb fra Anſtalten.

Hvad 1) angaar maa jeg fremhæve, at naar Anſtalten bliver omgivet med Træer og renlig holdt, ere de æſtetiſke Ulemper, der kunne opſtaa af den, for de omboende meget ſmaa, man tør næſten ſige, at en yderlig renlig holdt Renovationsanſtalt ingen Stank udbreder. Til Støtte herfor vil jeg ſærlig fremhæve mine Erfaringer fra Heidelberg; der er Renovationsanſtalten lagt lige ud mod den Hovedlandevej, ſom fra Rhindalen fører ind til Heidelberg, uden at der ſpores nogen Ulempe deraf. Vanſkeligere er det at afgøre, hvilke Fordringer man i ſanitär Henſeende maa ſtille til Anſtaltens Afſtand fra omliggende Bygninger. Men i denne Sammenhæng vil jeg dog fremhæve, at det lægevidenſkabelige Fakultet og Majoriteten i Sundhedskollegiet i 1889 afgave Erklæring*) om, at der intet var til Hinder for at lægge Frederiks Hoſpitalet i en Afſtand af 170 Alen fra Blegdamshoſpitalet, og dette maa dog i ſanitär Henſeende anſes for en langt betænkeligere Nabo end en Renovationsanſtalt.

Den under 3) fremhævede Unſelighed af, at Anſtalten ſkulde lægges ved en Jernbanelinie, er det efter mit Skøn ikke let muligt at tilfredsſtille. Da Øſtbanen den første halve Mil fra Aarhus løber hen ad den ſmalle Kyſtbræmme, medens Terrænet lige veſt for den hæver ſig meget ſtejlt, er det ikke muligt at anlægge en Anſtalt ved den, før ude ved Vejlbj, og det vil formentlig være i for ſtor Afſtand fra Aarhus. Ved Hovedbanen har det viſt ſig overordentlig vanſkeligt at finde Jord, ſom var til Salg; ganſke viſt er det endelig lykkedes at ſaa Tilbud af den Trekant, ſom begrænſes af Banelinien og Standerborg Landevej; men Afløbet fra denne Grund maatte ledes til Aarhus Aa, ovenfor Vandindtaget, og dette maa paa ingen Maade tilſtedes. Jeg tror heller ikke det vil være vanſkeligt i Aarhus Omegn at ſaa et tilſtrækkelig ſtort Opland for Affaldſtofferne; indtil for 5 Aar ſiden affatte Københavns Renovations-

*) Se Sundhedskollegiets Forhandlinger for 1889, Side 309.

kompagni sine Varer uden at benytte Jernbanen og det til meget ordentlige Priser, og det maa erindres, at København den Gang var mere end 8 Gange Aarhus nuværende Størrelse. Tilmed maa det fremhæves, at Forbindelse med Jernbanen let vil fordyre Anlægget med c. 50,000 Kroner, saaledes at det er muligt at sælge Stofferne noget billigere uden Jernbaneforbindelse.

Naar Gensyn tages til disse forskjelligartede Krav til Anstalten, synes den Beliggenhed, som jeg efter Aftale med det ærede Udvalg har angivet i Rødt paa et Kort af Aarhus og Omegn, at være saa heldig valgt som mulig. Den nærmeste Bygning er den ny Artillerikaserne, som er henad 700 Alen fjærnet, efter min Mening en meget rigelig Afstand, og dog ligger Anstalten tæt udenfor Byen (c. 2800 Alen fra Sct. Clemensbroen). Ikke langt fra Anstalten løbe Hovedlandevejene til Randers og Silkeborg. Anstalten bliver lagt lige ved et lille Bælsøb, der fører Vand hele Aaret og som maaske vil være tilstrækkelig til Anstaltens Forsyning; men holder denne Forudsjætning ikke Stik, kan Vand tilføres fra den Ledning, som forsyner Artillerikaseren. Afløbet fra Anstalten lader sig enten føre til Kloaker, som tænkes anlagte i den nærmeste Fremtid, eller ogsaa til den ovenfor nævnte Bæk, efter at det dog først er filtreret. Endelig maa det fremhæves, at den valgte Plads har ret rigeligt Fald, hvilket vil bevirke, at Fækalierne uden Pumpning kunne løbe ud over Kompostdyngerne, hvorved der baade vil blive sparet i Anlæg og Drift.

Samtidig med at Anstalten anlægges, anstafes Vogne, dels til at udføre Tønderne, dels til at bortføre Affaldsrenovationen, og alle Gjendomme forsynes med ny Tønder og om muligt med ny Skarnkister.

Jeg har jelsfølgelig taget under Overvejelse, om det ikke var muligt at bibeholde de gamle Tønder, men dette lader sig af flere Grunde ikke gøre. Først ere Tønderne altfor store, saaledes at de tillade altfor store Ophobninger af Latrin tæt ved Beboelshusene, og dernæst ere de af for tarveligt Materiale og Forarbejdelse, saa tarveligt, at man

ikke tør regne paa, at de selv ere lufttætte. Jeg foreslaar derfor, at Aarhus forsynes med Tønder af lignende Konstruktion og Godhed, som den jeg tilsendte Udvalget en Gang i sidste Sommer. Tønden indeholder c. $1\frac{1}{3}$ Kubikfod, saaledes at den normalt bør udføres, naar den indeholder 1 Kubikfod Fækalier, og den er derfor i Stand til at betjene 8—10 Personer; ganske vist ere Tønderne, der benyttes i Greifswalde og Klostof, en Del mindre (1 Kubikfod), men jeg er bange for, at Indførelse af dem vilde forårsage Anstøffelse af altfor mange ny Tønder.

Af særlig Bigtighed er, at de udførte Tønder omhyggelig renses og desinficeres, før de igen indbringes i Byen. Reglen vil nemlig være, at Tønderne ikke blive anbragte igen paa den Plads, hvorfra de tages, saaledes at de kunne bringe Smitte fra den ene Ejendom til den anden, hvis de ikke desinficeres. Denne Fare kunde ganske vist ogsaa modarbejdes ved at hvert Latrin fik to Tønder, som kun maatte benyttes i dette Latrin. En saadan Ordning er, saa vidt jeg ved, kun anvendt i Augsburg, og jeg maa bestemt fraraade den, 1) fordi den er saa vanskelig at overholde, at der stadig synedes mod den, hvorved der kan opstaa store Ulykker, da Publikum og Politi ikke have Opmærksomheden henvendt paa saadanne Farer, 2) fordi denne Ombytning med bestemte Tønder gør Renovationen uforholdsmæssig dyr og besværlig.

Der er i forskellige Byer benyttet høist forskellige Metoder til at rense og desinficere Tønderne. Den Methode, der benyttes i Greifswalde (se Bilag 1 Side 10, Fig. 18), som bestaar i, at Tønderne i omvendt Stilling anbringes over et Stade, hvorfra der, fra et perforeret Rør, sprøjtes en Blanding af overhedet Damp og koghedt Vand mod Tøndernes indre Vægge, har den Fordel, at Rensning og Desinfektion foregaar samtidig og paa en særdeles grundig Maade. Efter Prof. Löfflers (der er Lærer i Hygiejnen ved Universitetet i Greifswalde) Undersøgelser var en Paa-virkning af 40 Sekunder nok til at sterilisere Tønden.

Jeg har ikke foreslaaet Stalde og Vognremiser paa

Anstalten, idet jeg er gaaet ud fra, at Kommunen bør bortlicitere Hesteleverancen. Hestehold er en af de vanskeligeste og risikable Forretninger, saa jeg tror ikke det er rigtigt, at en offentlig Institution indlader sig herpaa.

Driften bliver nu for Latrinrenovationen følgende:

Efter at Tønderne ere rensede og desinficerede paa Renovationspladsen, blive de forsynede med lufttætte Dæksler og førte ind i Byen. Fra Vognene blive de derpaa af Rust og Arbejdsmand bragte hen til Retiraderne. Derefter løstes Sædet op, Dækslet skrues af den rensede Tønde og anbringes paa den fulde Tønde, uden at denne flyttes eller bevæges; først naar Dækslet er lufttæt fastgjort, løstes den fulde Tønde op og bæres ud paa Vognen. Naar alle Vognens tomme Tønder ere ombyttede med fyldte, udføres den til Renovationsanstalten, Laagene affrues og Latrinen udhældes i en mindre Grube, derpaa renses og desinficeres Tønderne 2c. 2c. Naar dette Arbejde altid foregaar i Dagens fulde Lys, er der intet til Hinder for, at det kan udføres med fuldkommen Properhed. Ere Tønderne om Vinteren frosne, blive de opvarmede lidt i et Optøningsrum, før de kunne udhældes.

I Løbet af en Uge maa alle Byens Tønder være udtømte.

Affaldsrenovationen udføres ogsaa om Dagen. Særlig dertil konstruerede Vogne passere paa fastsatte Tider bestemte Gader. Vognene ere overdækkede og kun forsynede med smaa Abninger, der dækkes af Lemme. Alt Affald: Fejeseffern, Opfejning fra Gaard og Gade opsamles i de i Gaardene staaende transportable Skarnkister. Disse afhentes af Arbejdsmand og Rust 2 eller 3 Gange om Ugen, udhældes paa Vognen og indsættes igen paa deres Plads. Desuden optages i Vognen, hvad der er oprenset i de offentlige Kloakbrønde.

Den til Anstalten udbragte Latrin- og Affaldsrenovation bør man søge at faa saa meget ud af som mulig, og det er rimeligt, at den maa underkastes nogen Behandling

for at gøres værdifuldere. Først maa alle større Stoffer frapilles Affaldsrenovationen, saasom Skaar, Metalgenstande, Klude, Papir, Ben, Kul &c.; dels kunne alle disse Dele jælges eller som Kullene benyttes paa selve Anstalten til Opfyrring, dels gøres Affaldet mere anvendelig til Gødning, altsaa værdifuldere. Dernæst bør vistnok Latrinen og Affaldet i stor Udstrækning blandes til Kompost. Jeg tror ikke, at Salget af ren Latrin vil blive meget stort, og det er maaske ogsaa rimeligt, at Anstalten stiller sig noget retiré i saa Henseende, da ren Latrin tit misbruges til Roddrift. Endelig vil det maaske være heldigt at kompostere noget af Latrinen med Tørvemel, dersom denne Fremgangsmaade kan betale sig.

Dog tror jeg ikke, at det lader sig gøre paa Forhaand at opstille en detailleret Plan for Anstaltens økonomiske Drift. Efterspørgslen og Aarstiden maa foreskrive den og i Begyndelsen undgaas nogen Eksperimentering ikke.

Hvad Enkelthederne ved Ordningen af Renovationen angaar skal jeg iøvrigt tillade mig at henvise til medfølgende Bilag 3: Beregninger til Projektet.

Bilag 4: Anlægs- og Driftsoverslag.

Bilag 5: Forslag til Vending af Aarhus Sundhedsvedtægt.

Jeg tror, at Bilagene af sig selv ville være forstaaelige, kun til Driftsoverslaget skal jeg tillade mig at gøre nogle Bemærkninger. I Følge Sagens Natur har det sin store Vanskelighed at vurdere den Indtægt, som kan forventes ved Salg af Stofferne, rigtigt.

For i saa Henseende at komme til et brugeligt Resultat, kan man gaa to Veje: enten kan man paa Basis af nøje Kendskab af de landøkonomiske Forhold i Aarhus Omegn vurdere, hvilken Salgsværdi der kan forventes af de forskellige Gødningsarter, eller ogsaa kan man stæffe sig Oplysninger om Prisen i Nærheden af andre Byer, hvor Forholdene ere parallelle eller ugunstigere, og saa for Forsigtighedens Skyld reducere denne Pris passende.

Den første Fremgangsmaade, som er den paalideligste,

kan jeg personlig ikke benytte, og det er ikke lykkedes mig at komme i Forhold til Mænd, som kunde anvende den. Jeg har derfor benyttet den anden Methode og sammenlignet Aarhus med den jævnstore By Odense og den langt større By København. Nedenstaaende Tabel vil angive, i hvilket Forhold jeg har reduceret.

S. København. S. Odense. Mit Forslag.					Forhold mellem ældre Estimeringer og mit Forslag.
Betrag af 1 Sæd Kompott à 12 Tdr. (51 Rubifod)		7,17 Rr. ¹⁾	1,80 Rr.	c. 4.	
Betrag af 1 Sæd ren Satin à 12 Tdr. (51 Rubifod)	6,00 Rr. ²⁾		2,20 Rr.	c. 2,7.	
Udbutte af Scrapling pr. 1000 Sæd affalder. à 12 Tdr.	1580 Rr. ³⁾		500 Rr.	c. 3.	

1) S. Sølge „Ugefrist for Røger“ 4. H. XII S. Pag. 88 (Odense faar 112½øre pr. Rubifalen).

2) S. Sølge „Tidsskrift for Sundhedsplejen“ 3die Bind 1ste B. Pag. 21.

3) S. Sølge „Ugefrist for Røger“ 4. H. XVII S. Pag. 369.

Beregninger til foreløbigt Projekt til Omordning af Aarhus Renovationsvæsen.

A. Latrinrenovation.

I Følge Prof. Heidens Opgivelse er den menneskelige
Fækalproduktion:

	pr. Dag.		pr. Aar.	
	1 Individ.	35,000 Indiv.	1 Individ.	35,000 Indiv.
Fæste Fækalier.	$\frac{4}{15}$ R	9333 R	97 R	3,400,000 R
Urin.	$2\frac{2}{3}$ R	84,000 R	876 R	30,600,000 R
Regt af fæste Fæces + $\frac{1}{3}$ Urin.	$1\frac{1}{15}$ R	37,333 R	389 R	13,600,000 R
Skumfang af fæste Fæces + $\frac{1}{3}$ Urin.	0,012 Rbf.	c. 600 Rbf.	c. 6,3 Rbf.	219,000 Rbf.

Aarhus kan altsaa antages at producere 600 Rubiffod
pr. Dag og 4,200 Rubiffod pr. Uge.

De af mig foreslaaede Tønder rumme c. 1,35 Rubif-

fod; udføres de i Gennemsnit $\frac{3}{4}$ fulde, altsaa indeholdende 1 Kubikfod, vil der kræves 4200 Tdr. Et lignende Resultat fremkommer, naar man i Gennemsnit regner en Latrintønde for 8 Individer, nemlig $35,000 : 8 = 4375$ Tdr.

Anbringes 32 Tønder paa hver Vogn, vil en Vogn, som fører 4 Ture, kunne udbringe 128 Tønder pr. Dag og 768 Tønder pr. Uge. 6 Vogne ville altsaa kunne betjene 4608 Tønder.

Gennemsnitsvægten af en Tønde med Dæksel er c. 32 K og dens Indhold vejer i Gennemsnit 60 K o: i alt 92 K, saaledes at en Vogns Vægt bliver c. 2950 K.

Der udføres hver Dag højest 768 Tønder. Til Renselse af 1 Tønde kræves eet Minut, alle Tønder kunne derfor renses i c. 13 Timer paa et Stade; arbejdes der $6\frac{1}{2}$ Time, kræves der 2 Stader samt 1 Reserverestade.

Hver Rensning kræver 25 Potter Vand, altsaa 768 Latrintønder 19,200 Potter = c. 140 Tdr. Vand.

B. Affaldsrenovationen.

Aarhus producerer 8000 Læs Affaldsrenovation à 45 Kubikfod. De ny Vogne tænkes at tage mindst 60 Kubikfod, saaledes at de vilde kunne udføre Renovationen i 6000 Læs, hvilket bliver 120 Læs om Ugen og 20 Læs om Dagen.

Naar der kræves, at en Vogn kun maa køre om Formiddagen, vil den kun besørge 2 Læs, saaledes at 10 Vogne vilde være i Virksomhed.

8000 Læs à 45 Kubikfod er 360,000 Kubikfod; aflejres dette i 5 Fod høje Dyrger, kræves 72,000 Kvadratfod Plads for hele Aarsproduktionen. Anstalten er tænkt forsynet med 12,000 Kvadratfod Kompostafslagringsplads, saaledes at der kan have 2 Maanedes Oplag for 2 Maanedes.

3. Rump.

Anlægsøverslag.

Bygninger med Grube	11,500	Rr.
Maskinelle Installationer, Ledninger ic.	7,000	—
Bandasledning	1,700	—
Jordregulering, Bej anlæg og Kompostpladser ...	11,000	—
Tag over Kompostpladserne	7,500	—
Indhegning og Beplantning	2,000	—
7 Stkr. Latrinrenovationsvogne à 600 Rr.	4,200	—
12 Stkr. Affaldsrenovationsvogne à 600 Rr.	7,200	—
4,700 Tønder à Rr. 3,80	17,860	—
400 Dæksler à Rr. 8,50	3,400	—
Ingeniørhonorar, Rejser, Konduktør, Kortop- maaling samt Uforudset	5,140	—
	78,500	Rr.

Driftsøverslag.

	Udgift. Rr.	Indtægt. Rr.
1740 Arbejdsdage for Latrinrenovations- vogn med Rust og Arbejdsmand à 12,00	20,880	
3000 halve Arbejdsdage for Affaldsreno- vationsvogn med Rust og Arbejdsmand à 7,50	22,500	
Lønning af fast Personale:		
Forvalteren	1,400	Rr.
Fyrhøderen	900	—
Tønderensning, 1½ Mand ..	1,350	—
Do. 3 Koner	1,800	—
Behandling af Affaldsrenova- tion, 2½ Mand	2,250	—
Frapilning, 2 Koner	1,200	—
	8,900	
Brændsel og Belysning	2,600	
	54,880	

Overføres... 54,880

	Udgift. Kr.	Indtægt. Kr.
Doverført...	54,880	
Reparation og Fornyelse af		
Tønder	2,500	
Do. af Bygninger, Vogne oc...	1,000	—
		3,500
8 % af Anlægssummen (78,500 Kr.), til		
Forrentning og Afdrag (amortiseret i		
18 Aar).....	6,280	
Uforudset	840	
Årlig Afgift af 4300 Tønder à 6 Kr. ..		25,800
Salg af Frapilning		4,000
Salg af 6000 Læs Kompost (à 12 Tdr.)		
à 1,80.....		10,800
Salg af 3000 Læs Latrin (à 12 Tdr.)		
à 2,20.....		6,600
Kommunens Tilskud		18,300
I alt Kr.	65,500	65,500

J. Rump."

Efter at Sagen foreløbig var drøftet ved Forelæggelsen i ovennævnte Møde, overgik den til 2den Behandling i et senere paafølgende Møde, men da der i Mellemtiden under 19de d. M. fra 2den Generalkommando Intendantur er fremkommen en Skrivelse, hvori der gøres Indvending imod Benyttelsen som saadan af den af Udvalget udfærdigede Renovationsplads, der ligger i Artillerietablisementets Omgivelser, vedtog man, forinden videre foretages, paa Forslag af Udvalget at lade hele Sagen gaa tilbage til samme til fornyet Overvejelse med Hensyn til Valg af Plads til den eventuelle Renovationsanstalt.

(Se Mødet den 6te September.)

$\frac{9}{94}$ — 1. Efter Anmodning af 8de Regiment i Skrivelse af 28de f. M. til Indkvarteringskommissionen bevilgedes det efter denne Kommissions Indstilling, at der maa leveres den i indværende Aars April Maaned mødende Rekrutstyrke, som

indlægges paa den herværende Fodfolkskaserne, et 3dje Sengetæppe pr. Mand i den første Maaned af Refruttiden.

11/94 — 3. Efter Indstilling af Udvalget for Byens Udvikelse og Bebyggelse bortfulgtes der under Forbehold af Indenrigsministeriets Samtykke, der senere er meddelt ved Ministeriets Skrivelse til Aarhus Stiftamt af 11te April d. A., en Parcel paa 650 □=M. af de saakaldte Boulevardgrunde af Matr.-Nr. 16 a af Markfjorderne, beliggende i Sjællandsgade, hvortil der haves 10 Alens Façade, for 2 Kr. 50 Øre pr. □=Alen, eller i alt 1625 Kr., til Snedker N. C. Jensen af Stjør.

(Se Mødet den 15de d. M. og herefter den 5te Juli.)

12/94 — 7. Under 24de f. M. havde Amtet begært sig Byraadets Erklæring meddelt over en af et herværende Bybud indgiven Klage over, at den ham herfra Kommunen tilstaaede aarlige Understøttelse er utilstrækkelig til hans Underhold. I Anledning heraf havde Udvalget for Alderdomsunderstøttelse oplyst, at da Andrageren faar og siden Januar 1884 stadig har faaet Fattighjælp, er han uberettiget til at kræve Alderdomsunderstøttelse, ligesom ogsaa Udvalget for Fattigvæsenet havde meddelt, at Andrageren, der foruden at have en af Kommunens Frihaver fjerdingaarlig faar en Understøttelse af 6 Kr. 25 Øre, ikke overfor dette har klaget over, at denne Understøttelse var utilstrækkelig, hvilken Vej Udvalget formener Andrageren bør henvises til at gaa, naar han ikke kan komme ud af det med hvad der saaledes er tilstaaet ham.

Byraadet vedtog i sit Svar til Amtet at henholde sig til disse Erklæringer.

I Skrivelse af 11te April d. A. resolverede Amtet dernæst, at Andrageren skulde tilkendegives, at han, der paa Grund af modtagen Fattighjælp ikke opfylder Betingelserne for at kunne erholde Alderdomsunderstøttelse, bør henvende sig til Fattigvæsenet om Forhøjelse af den ham af dette tilstaaede Understøttelse, saafremt denne er utilstrækkelig til hans og Hustrus Underhold.

(Se Møderne den 15de d. M. og den 12te April.

^{15/94}. Den 20de f. M. er der paa Foranstaltning af Udvalget for Markvæsenet afholdt offentlig Auktion til Bortleje af Brugsretten til de Kommunen tilhørende Jordlodder Nr. 31, 32 og 33 i Møllevangen for et Tidsrum af 7 Aar fra den 1ste Oktober 1893 at regne. Ved denne Auktion blev Bognmand C. Rasmussen højtbydende paa alle 3 Lodder med en Lejef afgift af henholdsvis 100 Kr., 100 Kr. og 132 Kr. eller tilfammen 332 Kr. for alle 3 Lodder.

Paa Forslag af ovennævnte Udvalg antog Byraadet dette Bud.

^{73/94}. Til Efterretning toges en fra Overligningskommissionen foreliggende Meddelelse om de af den paa Grund af derom indgivne Klager foretagne Nedsættelser og Forandringer i Skatteligningen for indværende Aar.

(Se Mødet den 15de f. M.)

^{74/94}. Under 12te Februar d. A. var der fra Tandlæge J. E. Møller fremkommet et Andragende, hvori Hr. Møller under Henvisning til, at Kommunehospitalet nu er taget i Brug, minder om det af ham tidligere indgivne og under Sag Nr. ^{215/91} i Mødet den 11te Juni 1891 behandlede Andragende om Oprettelse af en offentlig Tandklinik for ubemidlede her i Byen, hvilket han beder optaget til fornyet Behandling, idet han henstiller, at Ledelsen af Kliniken overgives til en eksamineret Tandlæge, der som Specialist kan behandle de herhen hørende Sygdomme. Som Beføstning ved fuldstændig Etablering af en saadan Tandklinik opgiver Andrageren en Sum af c. 800 Kr., medens den aarlige Udgift til Driften næppe vil overstige 50 Kr., hvis Kliniken faar Plads paa Kommunehospitalet.

Udvalget for Sygehusene havde i sin over Andragendet afgivne Erklæring af 26de f. M. udtalt, at det af forskellige Grunde ikke kunde anbefale, at den omhandlede Tandklinik henlægges til Kommunehospitalet, blandt andet fordi det anser det aldeles utilraadeligt, at Læger, som ikke ere Overlægen undergivne, have Klinik paa Hospitalet; men jaafremt der maatte være Stemning for Oprettelsen af en Tandklinik paa den i An-

dragendet angivne Maade, mener Udvalget, at der i den gamle Skole paa Vestergade maaske kunde anvises Plads til en saadan.

Efter at Sagen var forhandlet, vedtog man at svare Andrageren, at man vel ikke havde fundet Anledning til ved Kommunens Foranstaltning at oprette nogen offentlig gratis Tandklinik for ubemidlede her i Byen, men at man dog forment at kunne komme den i Andragendet udtalte Tanke i Møde for saa vidt, at man var villig til indtil videre og uden vederlag at overlade Andrageren Afbenyttelsen af et Lokale i den gamle Vorpigeskole paa Vestergade til deri at etablere en gratis Tandklinik for ubemidlede Personer.

Herom blev der i Skrivelse af 2den April meddelt Underretning til Andrageren, der i Skrivelse af 5te j. M. svarede, at han modtog det ham gjorte Tilbud saaledes, at han overtager Ledelsen af den offentlige Tandklinik paa det ham anviste Sted og uden vederlag af Kommunen.

^{89/94.} Bestyrelsen for Farmaceutisk Medhjælperforening havde under 23de j. M. fremjendt Genpart af et af samme i December Maaned j. A. til Justitsministeriet indsendt Andragende om flere Apothekers Oprettelse med Anmodning om, at Byraadet vilde tage Foreningens Forslag under Overvejelse, for saa vidt det angaar Aarhus, og eventuelt give samme sin Anbefaling.

Efter at Sagen var drøftet, vedtog man at henlægge den.

^{105/94.} I Anledning af et fra en herværende Garverjvend derom indgivet Andragende tillod Byraadet, at hans 17aarige Datter, der i høj Grad er lidende af Ringorm, for hvilken der er søgt forskellige Midler og som efter vedkommende Læges Erklæring ikke med Udagt til godt Resultat for Tiden kan behandles i Hjemmet, uden Betaling maa indlægges paa Kommunehospitalet til Kur for denne Sygdom.

^{118/94.} Efter Indstilling af Udvalget for Havnevesenet besluttede man at indgaa til Marineministeriet med følgende Andragende:

„Det vil være det høje Ministerium bekendt, at Aarhus Havn ved Opførelsen af Sletterhage Fyr i 1872 gav et

Bidrag dertil af 4000 Kr., foruden at den yder et aarligt Tilskud til Driften af 600 Kr., som er erlagt fra 1ste Oktober 1872. Man er formentlig dengang gaaet ud fra, at dette Fyr udelukkende havde Betydning for Besejlingen af Aarhus Havn, men efter at de nærliggende Søstæder og navnlig Horsens samt Ebeltoft have faaet forøget Betydning for Søfarten, saaledes at Belysningen af Farvandet udfor Sletterhage ikke kan siges at være alene til Fordel for Besejlingen af Aarhus Havn, maa Sletterhage Fyret, særlig efter at det nu ved Ombygningen og Forbedringen samt Oprettelsen af en kraftig Sirenestation kommer op i en højere Klasse, nærmest henhøre under de Fyr, som det tilkommer Staten alene at afholde Udgifterne til.

Man tillader sig derfor at indstille til det høje Marine-ministerium, om der ikke nu maatte findes Anledning til at lade det aarlige Bidrag af 600 Kroner, som betales af Aarhus Havn, bortfalde.“

I Svar paa dette Andragende, der afgik til Ministeriet den 20de Marts, modtoges der under 30te j. M. en Skrivelse, hvori Marineministeriet udtaler, at skønt det maa formene, at den Havn Horsens og Ebeltoft kunne have af Sletterhage Fyr, er temmelig ringe i Mod sætning til den Havn Aarhus har deraf og navnlig vil faa, naar Ombygningen er tilendebragt, idet de farvede Vinkler, der tænkes anbragte i Fyret, hovedsagelig ere beregnede paa at vejlede store Skibe, af hvilke de til Horsens bestemte næppe ville søge nord om Samsø, vil Ministeriet dog ikke være uwillig til at søge Bevilling paa det Beløb, hvormed Driftsomkostningerne ved Fyret maa forøges, naar Bidraget fra Aarhus Havn bortfalder. En saadan Bevilling vil imidlertid først kunne optages paa Finanslovforslaget for 1895—96, og man vil derfor, da der paa Budgettet for 1894—95 ikke havees noget dertil disponibelt Beløb, ikke kunne imødekomme Byraadets Genstilling før tidligst fra 1ste April 1895, saafremt det søgte Beløb bevilges. (Se Mødet den 24de Maj.)

120/94. Efter Indstilling af Udvalget for Skovvæsenet tillod Byraadet, at der i Sommeren 1894 maatte overlades A. C. Jo-

hansen Plads paa Ferdinandspladsen til en Karrusel og J. Sperling og A. C. Walsted hver Plads til en Kraftprøve sammesteds paa de tidligere gældende Betingelser, hvorefter der i Lejeafgift for Karrusellen skal svares 150 Kr. og for hver Kraftprøve 40 Kr.

123/94. Efter Indstilling af Udvalget for Bro-lægningsvæsenet m. v. antog Byraadet følgende Licitationstilbud paa Levering af Materialier og Arbejder til Udvalgets Behov i Aaret fra den 1ste April 1894 til den 1ste April 1895, nemlig:

1. Fra Købmand L. Hammerich paa Levering af „Dania“ Cement for 6 Kr. 20 Øre pr. Fustage ÷ 20 Øre for Fustagen.

2. Fra Axel Prior i Kjøbenhavn paa Levering af Asfalt:
 af Mærket „Bal de Travers“ for 4 Kr. 95 Ø. pr. 100 Pd. $\frac{V}{T} \frac{T}{V}$
 „ „ „Sicilian“ „ 4 — 10 — „ do.
 „ „ „Limmer“ „ 3 — 60 — „ do.
 „ „ „Goudron“ „ 10 — 25 — „ 100 Pd.
 Netto $\frac{V}{T} \frac{T}{V}$

3. Fra Firmaet Kampmann, Møller & Heriskind paa Levering af glasfærede Rør til følgende Priser:

24"	lige Rør	à 2'	danst	for 10 Kr. 20 Ø.
21"	"	do.	à " " "	6 — 70 —
18"	"	do.	à " " "	4 — 95 —
15"	"	do.	à " " "	3 — 45 —
12"	"	do.	à " " "	2 — 18 —
10"	"	do.	à " " "	1 — 68 —
9"	"	do.	à " " "	1 — 35 —
6"	"	do.	à " " "	" — 82 —
4"	"	do.	à " " "	" — 52 —

Bøjninger beregnes som 3', Forbindelsesrør som 4', enkelte Brønde som 6' og dobbelte Brønde som 8' Rør.

4. Paa Nedlægning af glasfærede Rør fra J. C. Jespersen til følgende Priser:

for 4", 6", 9" og 12" Rør i en Dybde af indtil 4 Fod pr. Fod 13 Øre, fra 4 til 6 Fod pr. Fod 19 Øre,

fra 6 til 8 Fod pr. Fod 29 Ore og fra 8 til 10 Fod pr. Fod 54 Ore;

for 15" og 18" Rør i en Dybde af indtil 4 Fod pr. Fod 19 Ore, fra 4 til 6 Fod pr. Fod 21 Ore, fra 6 til 8 Fod pr. Fod 33 Ore og fra 8 til 10 Fod pr. Fod 62 Ore;

for 21" og 24" Rør i en Dybde af indtil 4 Fod pr. Fod 21 Ore, fra 4 til 6 Fod pr. Fod 34 Ore, fra 6 til 8 Fod pr. Fod 46 Ore og fra 8 til 10 Fod pr. Fod 65 Ore;

for Daglønsarbejde pr. Dag fra 1ste April til 1ste Oktober 2 Kr. 66 Ore, i Oktober, November, Februar og Marts Maaneder 2 Kr. 40 Ore og i Januar og December Maaneder 2 Kr. 25 Ore;

for Belysning med een Lygte pr. Nat 40 Ore.

5. Fra Murmester B. Thomsen paa Udførelse af Murarbejdet for 76 Ore pr. Kubikfod med Tillæg af alt Materiale og for Udførelse af Betonarbejde for 39 Ore pr. Kubikfod med Tillæg af Cement og Grus, men uden Sten; i Dagløn for en Mursvend 44 Ore pr. Time og for en Arbejdsmand 33 Ore pr. Time.
6. Fra Jernstøber L. Andersen for Udførelse af Jernstøberarbejde for 9 Ore pr. Pbd.
7. Fra Vognmand M. Nielsen for Transport pr. □=Fv. af firkan ede Brosten 47 Ore og af runde Brosten 37 Ore, af Fliser og Kantsten pr. M. 8 Ore; for Levering af Brolægger sand pr. Kubikfavn 5 Kr. 75 Ore, af Grus til ny Belægning pr. do. 9 Kr., af Strandgrus fra Byens Strand pr. do. 7 Kr., af Jord med Læsning pr. do. 5 Kr. 40 Ore, af Jord uden Læsning pr. do. 3 Kr. 55 Ore, af Skærver med Læsning pr. do. 6 Kr. 70 Ore og af store Sten med Læsning pr. do. 6 Kr., for Transport af Mosaiksten pr. □=Favn 35 Ore; for en Vandvogn pr. Dag 4 Kr., pr. $\frac{1}{2}$ Dag 2 Kr., pr. $\frac{1}{4}$ Dag 1 Kr. 50 Ore, for at føre Tromlen med 4 Heste pr. Dag 12 Kr. 50 Ore, for at føre enkelte Læs 90 Ore, en Spanddag pr. Dag 6 Kr. 50 Ore.

8. Fra Brolægger K. M. Frederiksen for Brolægningsarbejde
 saaledes: for Sortering af Brosten pr. $\square$ -Favn 15 Ore,
 for Opbrydning af gl. Brolægning pr. do. 12 Ore, for
 Brolægning med $\square$ Sten pr. do. 1 Kr. 33 Ore, for Bro-
 lægning med runde Sten pr. do. 1 Kr. 15 Ore, for Stærve-
 belægning til Underlag pr. do. 1 Kr. 20 Ore, for Slagning
 af Stenene til Underlag pr. do. 65 Ore, for Mosaikbro-
 lægning pr. do. 1 Kr. 30 Ore, for Mosaiksten at sla pr.
 do. 85 Ore, for Chaussering pr. do. 90 Ore, for Spred-
 ning af Strandgrus over Brolægning pr. do. 50 Ore,
 Efterstødning i 1895 pr. $\square$ -Favn 28 Ore, Brolægning
 over Ledninger indtil 3 Fods Bredde pr. løb. Fod 11 Ore,
 Fliser eller Kantsten at sætte, dog uden Udgravning, pr.
 løb. Alen 12 Ore, Riller at hugge i Fliser eller Kantsten
 til Tagløb pr. Stk. 25 Ore, Rister at sætte pr. enkelt løb.
 Alen 30 Ore.

Brolægning af Kendeftene, hvor der ikke er Brolæg-
 ning eller Chaussering:

med 3 Sten pr. løb. Favn 40 Ore,

" 2 " " " do. 30 —

Læsning af Jord pr. Kubikfv. 1 Kr. 75 Ore.

Lygter ved Afspærring pr. Lygte 45 Ore.

Reparationer og andet Daglønssarbejde:

fra 1ste April til Oktober 1 Brolæggerdag 3 Kr. 50 Ore,

" 1ste April til Oktober 1 Arbejdsmand 2 — 50 —

Oktober, Novbr. og Marts.

Maaneder 1 do. 2 — 35 —

i samme Tidrum 1 Brolæggerdag 3 — " —

Decbr., Januar og Februar 1 do. 2 — 40 —

i samme Tidrum 1 Arbejdsmand 2 — 25 —

Fra April til Oktober gives der $1\frac{1}{2}$ Times Middag og
 $\frac{1}{2}$ Times Frokost,

i Oktober, November og Marts gives der 1 Times Middag
 og $\frac{1}{2}$ Times Frokost.

i December, Januar og Februar gives der 1 Times Mid-
 dag og $\frac{1}{4}$ Times Frokost.

9. Med Hensyn til Smedejernsarbejdet havde Udvalget indstillet, at Smedemester S. P. Michelsens Tilbud skulde antages med følgende Priser: pr. Pd. Smedearbejde af runde og firfantede Riste 13 Øre, pr. Stk. Struebolte til Dæksler 8 Øre, for Trækramper 10 Øre, pr. Pd. almindeligt Smedejernsarbejde 15 Øre, pr. Pd. gammelt Jern 4 Øre, men da Smed P. A. Jensen & Komp., der havde indgivet følgende Tilbud: pr. Pd. Smedearbejde af runde og firfantede Riste 12 Øre og 13 Øre, pr. Stk. Struebolte til Dæksler 8 Øre, pr. Stk. Struebolte til Rendestensdæksler 5 Øre, Trækramper 10 Øre, pr. Pd. alm. Smedejernsarbejde 15 Øre, pr. Pd. gammelt Jern 5 Øre, i enkelte Poster stiller sine Priser fordelagtigere for Kommunen, bestemte Byraadet, at dette Tilbud skulde antages som det billigste, saafremt det ved derom af Udvalget anstillet Undersøgelse viser sig, at vedkommende har Borgerfskab, da i andet Tilfælde Arbejdet som af Udvalget indstillet bortgives til Smed Michelsen.

¹²⁴/₉₄. Efter Indstilling af Udvalget for Skolevæsenet bortgav Byraadet 310 Kr. 3 Øre af Renterne af Hs. Maj. Kong Christian den Niendes Jubilæumslegat i Overensstemmelse med de fra vedkommende Overlærere derom fremkomne Forslag, saaledes at Nordre Byfskole faar 77 Kr. 99 Øre, Søndre Drengesfskole 77 Kr. 11 Øre, Søndre Pigebyfskole 76 Kr. 71 Øre og Nørrebrofs Byfskole 78 Kr. 22 Øre til Indkøb af Tøj til trængende Børn, som modtage Gaverne paa Hs. Maj. Kongens Fødselsdag den 8de April d. A.

¹⁵¹/₉₄. Efter Indstilling af Udvalget for Markvæsenet antog Byraadet for Kommunens Vedkommende det af Slagtermester J. M. Ziegler ved Auktion den 20de d. M. paa Græsningsretten til den Kommunen tilhørende Eksercerplads ved Skejby Ved og paa den mellem denne Eksercerplads og Landevejen beliggende Jordlob, tilsammen c. 60¹/₇ Td. Land, gjorde højeste Bud af 800 Kr. aarlig.

Dette Bud er senere antaget af Indenrigsministeriet ved dettes Skrivelse til Aarhus Stiftamt af 2den Maj 1894, kommuniceret den 5te j. M.